

АНОТАЦІЯ

Тичина Т. Є. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність захисника. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – право (галузь знань – 08 Право). – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2021.

Дисертацію присвячено кримінальній відповідальності за втручання в діяльність захисника. Розкрито стан дослідження проблеми кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника. Констатовано, що на монографічному рівні в Україні немає комплексних системних напрацювань із зазначеної проблематики. Фахівці зосереджуються лише на окремих складових кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України, та його загальній характеристиці. Актуальним дослідницьким завданням лишається критичний аналіз підстав кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника, уточнення змісту елементів й ознак складу цього правопорушення, засобів диференціації та реалізації відповідальності за нього. Установлено, що чимало питань, які стосуються відповідальності за це кримінальне правопорушення, є дискусійними, а окремі з них – або взагалі не розглядалися на науковому рівні, або їхньому вивченню приділялося недостатньо уваги.

У роботі з'ясовано принципи та передумови криміналізації, враховані законодавцем при встановленні кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника. Доводиться, що об'єктивна потреба у встановленні кримінально-правової заборони на втручання у правомірну діяльність захисника чи представника особи існувала на момент її прийняття. Вказано, що соціальна обумовленість криміналізації в цьому випадку була детермінована головним чином об'єктивними реаліями – негативними тенденціями стану правової культури громадян України.

Проводиться порівняльний аналіз вітчизняного й зарубіжного досвіду кримінально-правової охорони діяльності захисника. Наголошено, що спосіб встановлення кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника, використаний в КК України, є хоч і не поширеним, але не унікальним. Зазначено, що низка зарубіжних країн містять у своєму законодавстві подібну до ст. 397 КК України норму. У той же час вказано, що кримінально-правова заборона втручання в професійну діяльність осіб, які здійснюють захист, або перешкоджання їй, реалізується у зарубіжних країнах, зокрема, і шляхом встановлення кримінальної відповідальності за вчинення (або невчинення) службовими особами діянь, які тягнуть істотні порушення прав і гарантій осіб, у тому числі під час здійснення ними професійної діяльності з надання правової допомоги.

Проаналізовано юридичний склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України (зміст всіх його елементів – об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення).

В основу аналізу об'єкта втручання в діяльність захисника в роботі покладено погляд на об'єкт кримінального правопорушення саме як на суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом.

Наголошено на тому, що безпосередній об'єкт досліджуваного складу є двокомпонентним, тобто складним, комплексним. Акцентовано, що первинним компонентом в структурі аналізованого безпосереднього об'єкта є гарантії нормальної діяльності захисника, а вторинним (похідним від першого) – реалізація права особи на одержання правової допомоги.

Визначено, що потерпілим у складі втручання в діяльність захисника є, власне особа, яка здійснює функцію захисту (обов'язковий потерпілий), а також особа, чії права захищаються (факультативний потерпілий – підозрюваний, обвинувачений, підсудний, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особа,

стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). У адміністративно-правових відносинах такими є особи, які притягаються до адміністративної відповідальності й у зв'язку з цим користуються правничою допомогою захисника.

Предметом кримінального правопорушення «втручання в діяльність захисника» визначено такий вид інформації як адвокатська таємниця. У складі досліджуваного кримінального правопорушення зазначена ознака входить до змісту основного безпосереднього об'єкта та виступає факультативною ознакою, оскільки притаманна лише одній з форм аналізованого посягання – порушенню гарантій професійної таємниці.

Зроблено висновок, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України, виражається у вчиненні перешкод до здійснення правомірної діяльності потерпілого шляхом активної або пасивної вольової протиправної поведінки, направленої на порушення професійних прав та гарантій діяльності захисника з надання правової допомоги у кримінальних або адміністративних провадженнях.

Визначено, що об'єктивну сторону втручання в діяльність захисника утворює вчинення перешкод тільки правомірній діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги. Наголошено, що під здійсненням правомірної діяльності захисника з надання правової допомоги слід розуміти здійснення захисником чи представником особи з надання правової допомоги будь-яких законних заходів щодо захисту прав та інтересів фізичних осіб під час здійснення кримінального чи адміністративного судочинства, які здійснюються у передбаченому чинним законодавством порядку і не забороненими законом засобами і способами, за умови, що така діяльність є професійною.

Аналіз юридичної літератури, судової практики дав змогу зробити висновок про те, що суб'єктом більшості кримінальних правопорушень, які полягають у перешкоджанні діяльності захисника, є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Аналіз суб'єкта в складі кримінального правопорушення, встановленого ст. 397 КК України, виявив певну складність в притягненні винних осіб за вчинення дій, передбачених ч. 2 ст. 397 КК України, оскільки така норма містить вказівку щодо виконання об'єктивної сторони правопорушення саме спеціальним суб'єктом, який співпадає з суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 364 КК України. Запропоновано, кваліфікуючи кримінальне правопорушення за ч. 2 ст. 397 КК України, звертати увагу безпосередньо на об'єкт посягання та застосовувати вказану правову підставу кримінальної відповідальності лише за умови, що об'єктом посягання стали суспільні відносини, що забезпечують гарантії професійної діяльності захисника із надання в кримінальних процесуальних та адміністративних правовідносинах правової допомоги особі, яка має на неї право та її потребує.

За результатами аналізу суб'єктивної сторони кримінального правопорушення запропоновано в нормі ст. 397 КК передбачити мету як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони складу втручання в діяльність захисника.

З'ясовано проблеми кваліфікації кримінального правопорушення за ст. 397 КК України. Проаналізовано диференціацію та межі кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника.

Визначено, що обов'язковою передумовою ефективного застосування кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника виступає правильна й точна кваліфікація вчиненого посягання за ст. 397 КК України.

Аналіз статистичних даних показав, що непереконливі офіційні статистичні дані, згідно з якими кримінально протиправних випадків втручання в професійну діяльність захисника в Україні фіксується одиниці, можуть мати однією з причин помилки в кваліфікації порушення прав захисників за ст. 397 КК. В той же час наголошено на тому, що невелика кількість випадків офіційної кваліфікації кримінальних правопорушень за ст. 397 КК свідчить і про значну латентність кримінального втручання в

діяльність захисника, а не про відсутність відповідних фактів у реальному житті.

Наголошено, що при кваліфікації втручання в діяльність захисника за ст. 397 КК є необхідним розмежування складів кримінальних правопорушень проти правосуддя, які утворюють окрему групу посягання, спрямовані проти забезпечення права на захист, проти діяльності захисника, пов'язаної з наданням правової допомоги, проти наданих адвокатам Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншим законодавством професійних прав (ст. 374 КК; ст. 397 КК; ст. 398 КК; ст. 399 КК; ст. 400 КК) за об'єктивними й суб'єктивними ознаками.

Визначено, що кримінальна відповідальність за втручання в діяльність захисника – це застосування до особи, яка вчинила вказане діяння, офіційного осуду, вираженого в обвинувальному **вироку** суду, а також подальше обмеження її особистих, майнових та інших прав у межах, що відповідають видам та розмірам покарань, встановлених санкціями ст. 397 КК України, та стану судимості особи за вказане кримінальне правопорушення. Цілі її застосування збігаються із передбачуваними соціально позитивними результатами кримінальної відповідальності за будь-яке інше кримінальне правопорушення з урахуванням спеціального призначення норми ст. 397 КК як крайнього засобу забезпечення нормальної, безперешкодної діяльності захисників в сфері надання правової допомоги.

Основним елементом кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника є сукупність обмежень прав і свобод, які визначені в передбаченому законодавцем кримінальному покаранні за вказане кримінальне правопорушення – у санкціях ч. 1 та ч. 2 ст. 397 КК.

Зроблено висновок, що санкції ст. 397 КК, які визначають межі кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника, здебільшого відповідають науково обґрунтованим вимогам.

Ключові слова: захисник, представник особи, право на правову допомогу, професійні гарантії, професійна діяльність, втручання в професійну діяльність, перешкоджання діяльності, кримінальна відповідальність.